

דף ד

ידמעך זו תרומה. רש"י פרש על שם שאוסרת בדימוע באחד ממאה. והתוס' תמהו הלא זהו דין דרבנן וא"כ אין לפרש כן את הכתוב [ואף על פי שהסמיכו (בספרי ירושלמי תרומות ד, 1) דין זה על הכתוב, אינו אלא אסמכתא].

ואמנם כן נקטו רוב הראשונים (ערש"י ותוס' נדה מז רע"א; תוס' יבמות פב ב"מ נג. חולין קטו: שו"ת הרשב"א תרצ"ח; ר"ן חולין ק; ראב"ן נג; טור יו"ד שכג, א), אבל יש מי שצדד שדין ביטול תרומה במאה – מדאורייתא (ע' אור שמח מאכ"א טו, טז. וכן יש סעד לזה מדברי רש"י במנחות עז: [ע' בגה"ש ב"מ שם. וכבר תמהו על לשון רש"י במנחות הרש"ש שם והחזו"א קדשים מב, כב], וכן מפשטות לשון רש"י בחולין צט. ד"ה שנתבשלו. ובכך יש לישב דברי רש"י בסוגינתו. וכן יש להעיר גם מהתוס' זבחים עג ד"ה והתחנות וד"ה אלא, ע"ש).

ויש מי שתירץ דברי רש"י, שקראה הכתוב בלשון זו על שם העתיד [כדרך שמצינו בכתובות י], שעתידיים חכמים לומר שהתרומה מדמעת (עפ"י בית מאיר אה"ע 10).

ורבנו גרשום פירש 'דמעך זו תרומה' שניטלה מן הדימוע, שיש בפירות חולין של בכורים עם הטבל של תרומה, בניגוד לביכורים שנוטלים מן 'המלאה' – כשעדיין הכל מלא ולא ניטל ממנו כלום.

ובשפת אמת פירש: 'מלאתך' – שנוטל המילוי לגבוה, כלומר מה שביכר ראשון. אבל תרומה אין מפריש חלק מסוים לגבוה אלא נוטל מהפירות כולם, וזהו 'דמעך' – לשון עירוב כלומר חלק כלשהו מכל הפירות [והרי עד ההפרשה היתה התרומה מעורבת עם החולין, נמצא שנוטל עתה את ה'דימוע' ומבררו לעצמו. עפ"י מהר"ם שיק, מצוה עב].

פירושים נוספים לשם 'דמע' על תרומה – ע' בתוס' כאן ובפירוש הרמב"ן משפטים (שהיא כוללת לח ויבש); גור אריה ומלבי"ם שם (שמצותה כשנבדל הגרעין מהקש, כהבדלת הדמע מהעין); מלמד להועיל ח"ג צד ('דמע' היינו חלב ומיטב, ובתרומה נאמר 'חלב').

זהו לפניו שתי כלכלות ואמר מעשר של זו בזו... רבי אלעזר אמר לוקה מפני שהקדים מעשר שני שבה למעשר ראשון שבחבירתה. רש"י מפרש הואיל ששתיהן עומדות להפריש מהן מעשרות, כשאמר של זו בזו והפריש מהשניה מעשר שני בשביל הראשונה, הרי שהקדים מעשר שני של כלכלה ראשונה למעשר ראשון שבכלכלה השניה.

ויש מפרשים שכשמפריש בתחילה מעשר ראשון ושני מהשניה, הרי מאותם פירות שמפרישם למעשר שני לא הופרש מהם מעשר ראשון תחילה, הלכך שינה מסדר המעשרות ועבר (עפ"י שיטה מקובצת). ע"ע בספר מנחת שלמה ח"א סא, ז-ח.

(ע"ב) זהו מימר דלאו שניתק לעשה הוא ולקי'. אעפ"י שאין כאן מצות עשה מעשית רק ציוותה

תורה להיות התמורה קודש, גם זו מצות עשה היא ונחשב הלאו כ'ניתק לעשה'. ונראה שאם נפרש ענינו של 'לאו הניתק לעשה' שאין לוקים עליו, הוא משום שהתורה נתנה תיקון וכפרה על הלאו ע"י קיום העשה – אין לומר כן בתמורה, שהרי על האדם אין כל ציווי מעשי שיהא מתכפר בו [אדרבה, יתכן שעצם חלות קדושה על התמורה היא חלק ממהות האיסור, ויש לפלפל בזה מהסוגיות דלהלן ה: ט. ועכ"פ אין כאן תיקון וכפרה כשאר 'עשה' שלאחר לאו] – אלא נראה שהסברא היא (כמובא במכות טו) משום שלא הניתק לעשה אינו דומה ללאו דחסימה שהוא המקור לדין מלקות. ועל כן מקשה, הלא מצינו בתמורה שמלבד הלאו יש בה מצוה ודין נוסף וא"כ אינו דומה ללאו דחסימה שאין בו אלא לאו גרידא.

ובזה מובנים דברי התוס' בסוגיתנו שהוכיחו שלדברי הכל לאו שסמוך לו עשה בכתוב, או אפילו אינו סמוך אלא שאין העשה שייך אלא לאחר עבירת הלאו, כגון השבת הגזילה – אין לוקים עליהם, והנידון בסוגיתנו רק בשאין הלאו והעשה סמוכים זל"ז וכששייך העשה קודם הלאו, כגון במקדים תרומה לביכורים. והקשו התוס' הלא בתמורה העשה סמוך ללאו וגם אינו שייך אלא לאחר הלאו. ותרצו שמ"מ מדמה הגמרא מלתא למלתא משום שאין מקיים העשה דתמורה בידיהם. ובאור דבריהם, כאשר העשה סמוך ללאו הרי משמע שכוונת התורה שהלאו ניתקן ע"י קיום העשה ונפטר בכך, הלכך אינו לוקה, אבל כשאינו סמוך [וכן כשהעשה שייך בלא עבירת הלאו] אינו מהוה תיקון ללאו, ואז הסברה היחידה לפטור ממלקות היא משום שאינו כלאו דחסימה, וזהו שמקשה הגמרא אם כדבריך שלא הניתק לעשה פטור גם באופן שאינו תיקון הלאו רק משום שאינו כלאו דחסימה, א"כ בדין הוא שלא ילקה על תמורה שאעפ"י שאין בה תיקון ללאו מפני שאין בה 'עשה' מעשית, מ"מ אינו דומה לחסימה (עפ"י קהלות יעקב ד).

א. נראה שגם אם אין העשה תיקון ממש ללאו, יש בדבר סברא להיפטר ממלקות [וזה הסברא לחלק בין לאו דחסימה ללאו הניתק לעשה], שהעשה מכהה את חומר הלאו כיון שעדיין יש תיקון מסוים למצב. וכגון בתמורה שכיון שאמרה תורה הוא ותמורתו יהיו קדש, נמצא שהחלפתו שרצה לעשות לא חלה לגמרי כדבריו. וכן המאחר ביכוריו לתרומה, יש תיקון מה בכך שבסוף הפרישם. ואולם אין זה דומה לעשה הכתוב בסמוך ללאו וכד', ששם ניתק הכתוב עצמו ממלקות לעשה, כאילו אמר תיקונו של זה אינו במלקות אלא בקיום העשה.

ב. בספר שפת אמת פירש השוואת הגמרא, כשם שמקדים תרומה לביכורים הלא מצות הביכורים היתה כבר מקודם ואעפ"י כן נחשב הלאו הניתק לעשה, כמו כן תמורה עיקר הלאו הוא שלא ימיר הקדושה, והמצוה היא שגם הקדושה הראשונה קיימת. ויוצא מדבריו אלו שעיקר המצוה בתורה לומר שהקדושה הראשונה לא פקעה (וכ"מ בספר דבר אברהם ח"א ז ענף א סק"ב, ע"ש. וע' בגליונות קה"י יח: שכתב לשמוע מהגמ' שם שבתמורה נמשכת קדושת הקרבן הראשון. ואולם בבכורות ס' יז צדד בזה וחילק בין הנידונים השונים. וע"ע במובא ביוס"ד זבחים מט.). וצ"ע הלא גם ללא חידוש הכתוב אי אפשר לחלל קדושה מתמימים, ובשלמא לאביי י"ל ממה שאמרה תורה לא יחליפנו משמע דאי עביד מהני (וכדלהלן ה:), אבל לרבא מדוע ס"ד שיועיל חילופו, ע"כ נראה לכאורה שהחידוש הוא בכך שהתמורה נתקדשה [וזה הטעם שגם בע"מ מעיקרו נתפסת בו תמורה. וע' גם באחיעזר ח"ב סוס"י מד].

ולכאורה נראה שאם התנהג בתמורה כבהמת חול, מלבד שמעל בקדשים עבר על עשה ד'היה הוא ותמורתו יהיה קדש'. עוד בישוב קושית התוס' – ע' בספר חדושים ובאורים.

*

'אם תשמע שחברך מזכיר השם, אל תיכנס תוך דבריו לומר 'עשה לי כך וכך', שהרי על ידי זה ישתוק לשמוע דבריך ואתה גורם שיוציא שם שמים לבטלה, אבל אם תשמע שחברך הזכיר שם השם לקלל את חברו, אז תפסיק דבריו כי יחטא כשיקלל'.
(ספר חסידים, מובא בא"ר רטו; משנ"ב שם סקי"ט)

דף ה

'שאני התם דאמר קרא כל ימיו – כל ימיו בעמוד והחזיר'. יש לפרש הדרשה בכמה אופנים; –
היתור 'כל ימיו' מורה על חיוב נוסף, לעמוד ולהחזירה לאחר שילוח [כדוגמת הדרשה 'מוצא שפתיך' –
זו מצות עשה. ר"ה ו.]. (עפ"י ריטב"א מכות טו).